

АҲАМИЯТ ВА ВАЗИФАҲОИ ТАРБИЯИ АХЛОҚӢ ДАР ЗИНАИ ТАҲСИЛОТИ ИБТИДОӢ

Тошмаҳматов Баҳодир Баҳриддинович

Донишқадаи соҳибкорӣ ва педагогикаи Денав факултети педагогика равияи
таҳсилоти ибтидоӣ донишҷӯи соли дуҷуми гурӯҳи 108-БТ тоҷик

Email: bahodir070310@gmail.com

+998 770232149

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17337928>

Аннотатсия: Тарбияи ахлоқӣ яке аз самтҳои асосии таълим ва тарбия маҳсуб меёбад. Дар шароити муосир, ки ҷомеа ба инсонии босавод, бофарҳанг ва соҳибахлоқ ниёз дорад, нақши тарбияи ахлоқӣ дар мактабҳои ибтидоӣ боз ҳам зиёдтар мегардад. Тарбияи ахлоқӣ дар зинаи таҳсилоти ибтидоӣ на танҳо вазифаи омӯзгорон, балки рисолати ҷомеа мебошад. Агар кӯдак аз хурдӣ ба ахлоқи ҳамида, эҳтироми инсон, меҳнатдӯстӣ ва ватандӯстӣ одат кунад, дар оянда ба як шахсияти комил ва Ҷоидовар барои ҷомеа мубаддал мегардад. Аз таҳлил бармеояд, ки тарбияи ахлоқӣ дар синфҳои ибтидоӣ на танҳо вазифаи омӯзгорон, балки масъулияти ҷомеа аст. Агар кӯдак аз хурдӣ ба одоб, меҳнатдӯстӣ ва эҳтироми инсон одат кунад, дар оянда шахси комил ва барои Ватан муфид мегардад. Тарбияи ахлоқӣ асоси ҳаёти инсон аст.

Калид вожаҳо: Хонандагон, масъулият, ростгӯӣ, муносибатҳо, оила ва мактаб, таълим ва тарбия,

Abstract: Moral education is one of the main directions of education and upbringing. In modern conditions, when society needs educated, cultured, and moral people, the role of moral education in primary schools is becoming even greater. Moral education at the primary education level is not only the task of teachers, but also the mission of society. If a child is accustomed to good morals, respect for others, hard work, and patriotism from an early age, he will become a complete and useful person for society in the future. The analysis shows that moral education in primary schools is not only the task of teachers, but also the responsibility of society. If a child is accustomed to decency, hard work, and respect for others from an early age, he will become a complete person and useful to the Motherland in the future. Moral education is the basis of human life.

Keywords: Students, responsibility, honesty, relationships, family and school, education and upbringing.

Аннотация: Нравственное воспитание является одним из основных направлений образования и воспитания. В современных условиях, когда обществу нужны образованные, культурные и нравственные люди, роль нравственного воспитания в начальной школе становится ещё более важной. Нравственное воспитание на начальном этапе образования – это не только задача учителей, но и миссия общества. Если ребёнок с ранних лет приучен к высоким моральным принципам, уважению к окружающим, трудолюбию и патриотизму, то в будущем он станет полноценной и полезной для общества личностью. Анализ показывает, что нравственное воспитание в начальной школе – это не только задача учителей, но и ответственность общества. Если ребёнок с ранних лет приучен к порядочности, трудолюбию и уважению к окружающим, он в будущем станет полноценной личностью, полезной Родине. Нравственное воспитание – основа человеческой жизни.

Ключевые слова: Студенты, ответственность, честность, отношения, семья и школа, образование и воспитание.

Annotatsiya: Axloqiy tarbiya ta'lim va tarbiyaning asosiy yo'nalishlaridan biridir. Jamiyat bilimli, madaniyatli, odobli insonlarga muhtoj bo'lgan zamonaviy sharoitda boshlang'ich maktablarda axloqiy tarbiyaning o'rnini yanada ortib bormoqda. Boshlang'ich ta'lim bosqichida axloqiy tarbiya nafaqat o'qituvchilarning vazifasi, balki jamiyatning vazifasidir. Bola yoshligidanoq gozal odob-axloq, o'zgalarni hurmat qilish, mehnatsevarlik, vatanparvarlik kabi fazilatlariga odatlansa, kelajakda jamiyat uchun komil va foydali inson bo'lib qoladi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, boshlang'ich sinflarda axloqiy tarbiya berish nafaqat o'qituvchilarning, balki jamiyatning mas'uliyati hamdir. Bola yoshligidan odobga, mehnatsevarlikka, o'zganini hurmat qilishga odatlansa, kelajakda u komil inson bo'lib, Vatanga foydali bo'ladi. Axloqiy tarbiya inson hayotining asosidir.

Kalit so'zlar: O'quvchilar, mas'uliyat, halollik, munosabatlar, oila va maktab, ta'lim va tarbiya.

Хондани китоб ва мутоилаи он ба шахс имконият медиҳад, ки аз ҷиҳати педагогӣ- психологи равандҳои маърифатии ӯро сайқал диҳад, инкишоф диҳад. Хусусан барои кӯдакони синни хурди мактабӣ хонда додан ва накл кардани ҳикояҳо ва афсонаҳо барои ташаккули зеҳнӣ, қобилияти фикрронӣ, мустаҳкам намудани хотира, шиносои бо олами калонсолон, тайёри ба мактаб, инчунин Ватандӯстию мардонагӣ ва монанди инҳоро дар қалби кӯдакон инкишоф медиҳад. Мутаассифона айни замон мутассифона дар байни кӯдакону наврасону хондани китобҳои бадеӣ, афсонаҳо қариб, ки кам ба назар мерасанд. калон ва Афсонаҳо асосан барои кӯдакон ихтироъ карда шуда буданд. Барои итминон бо анҷоми хуб, меҳрубона ва шодмонӣ. Ҳамин тавр, ҳикояткорон, аксаран худ ба худ шубҳа накарда, дар ҳақиқат як чизи хуб эҷод карданд! Онҳо дар шунавандагон бедор мешуданд хурд эҳсосоти меҳрубона, баъзан ашқҳои шодӣ, аксар вақт хандаҳои шодмонӣ. Романҳои сеҳргарӣ, ки ба афсонаҳои ба рӯҳияи одамон ворид шудаанд, воқеан ҳаётро беҳтар карданд ва баъзан муносибати худро ба он тағйир доданд. Имрӯз кӯдакон махсусан ба он тавачҷӯҳдоранд. Онҳо боз аз сари нав хонданро сар карданд, аз бозиҳои компютери, ки ба рӯҳияи худ безарар буданд. Дар афсонаҳо нишонаҳои зиёди, урфу анана, одатҳои қадимӣ ҳар як давраи замони худро дар даруни худ ҳифз менамояд. Омӯзиши сифатҳо, яъне маҷмӯи тамоми сифатҳои берунии аломатҳо, ки ба афсона равшанӣ, зебӣ ва зебоии худро медиҳанд, имкон медиҳад, ки афсона аз ҷиҳати илмӣ шарҳ дода шавад. Аз нуқтаи назари таърих ин маънои онро дорад, ки афсона дар заминаи морфологияи он афсона аст.

Назарияҳои зиёде мавҷуданд, ки динамикаи раванди эҷодии бозӣ ва ҳаёлотро дар кӯдакон ба назар мегиранд. Аммо пеш аз баррасии онҳо, шаклҳои асосие нишон додан зарур аст, ки фаъолияти ҳаёлотро бо воқеият мепайвандад. Ҳар як эҷоди тасаввурот ҳамеша аз унсурҳои воқеият сохта мешавад ва дар таҷрибаи пешинаи одам ҷой дорад. Тахлили илмии дурдасттарин аз воқеият ва иншооти афсонавӣ, масалан, афсонаҳо, орзуҳо ва ғайраҳо моро итминон медиҳанд, ки маҳлуқоти афсонавӣ чизи дигаре ҷуз омезиши нави ин унсурҳои мебошанд, ки қашида шудаанд, дар ниҳояти қор, аз воқеият ва таҳти таҳрифи ё қоркарди тасаввуроти мо гузашт. Хона дар пойҳои мурғ, албатта, танҳо дар афсона мавҷуд аст, аммо унсурҳои, ки ин тасвири афсона сохта

шудааст, аз таҷрибаи воқеи шахс гирифта шудаанд ва танҳо омезиши онҳо пайдоиши афсона, яъне сохтакорию нодуруст аст. Ҳамин тариқ, тасаввурот ҳамеша аз маводҳои воқеӣ сохта мешавад. Тасаввурот шартӣ зарурӣ барои қариб ҳар як фаъолияти зеҳнии шахс аст, дар рафтор ва рушди шахс вазифаи муҳимро иҷро мекунад ва ба воситаи тавсеаи таҷрибаи шахс табдил меёбад. Суханони дар хусуси аҳамияти тарбиявии адабиёти бачагона мувофиқи ақидаи В.Г. Белинскийро дар ин хусус низ ба хотир овардан мумкин аст: «Адабиёти бачагона барои тарбия навишта мешавад, тарбия бошад, кори бузургест, вай тақдир инсониятро ҳал мекунад.... Тарбия одамро намеофарад, вале ёрӣ мерасонад, ки тағйир ёбад (нек ё бад шавад)». Афсона бо нафосат, оҳанг ва воситаҳои тасвир, шаклҳои гуногуни усули бадеӣ, забони пурмазмунӣ соддаю ширин, образҳои фаромӯшнашавандаи худ ба дили кӯдакон ба зудӣ ҷой мегирад. Афсонаҳое, ки кас дар синни кӯдакӣ мешунавад, як умр дар хотираш нақш мебандад. Чунки дар симои қаҳрамонҳои асосии афсона хислатҳои наҷиби одамон, сифатҳои баланди ахлоқии онҳо ифода меёбад. Ба ифодаи дигар, афсонаҳои халқӣ таҳайюли бачаҳоро инкишоф дода, доираи тасаввуроти онҳоро васеъ менамоянд. Асосгузори адабиёти бачагонаи тоҷик устод С. Айни ва пайравони ӯ М. Миршакар, Сухайли Чавҳаризода, А. Деҳотӣ ва дигарон, ки донандаи бузурги эҷодиёти халқ мебошанд, беҳтарин образҳои халқиро истифода бурда, саҳифаҳои нави адабиёти бачагонаи тоҷикро ба вучуд оварданд. Омӯхтани эҷодиёти халқ, аз он ҷумла афсонаҳо, аҳамияти калони тарбиявӣ, таърихӣ, этнографӣ дорад.

Дар замонҳои қадим пеш аз ҳама афсона гуфтан расму одати ҳамаи халқҳо гашта буд К. Маркс, А. С. Пушкин, А.М. Горкий, С. Айни ва бисёр дигарон ҳама дӯстдорони афсона буданд. Онҳо аз айёми кӯдакиашон сар карда, ба воситаи афсонаю сурудҳои дояву модаркалонони худ ба олами рангоранги дурдонаҳои халқ дохил гардида, аз кайфияти бадеии он баҳра мегирифтанд, афсона ба онҳо қувват ва тароват мебахшид, бардам ва руҳбаланд мекард. А.М. Горкий дар повести биографии «Бачагӣ» дар бораи тарзи афсонагӯии форами сеҳрангезонаю меҳрубонаи модаркалони худ Акулина Ивановна нақл намуда мегӯяд; «...Афсона гӯё ба дили ман қуввае мебаровард, ки он руҳи маро боло мебардошт». С. Айни бузургро дар айёми хурдсолӣ афсонаҳои Тўтипошшо мафтун менамуданд. С. Айни ўро бо муҳаббати беҳамто ҳамчун образи фаромушнашаванда дар «Ёддоштҳо» тасвир менамояд. Ҳамин тавр афсонагӯӣ низ маҳорату санъаткориро талаб мекунад, онро аз худ намудан лозим аст. Ба кӯдакон танҳо нақл намудани афсона кам аст, онро таъсирнок кунонидан лозим аст. Барои таъсирнокии он калимаю ибораҳои образнок, интонатсияи сухан, ҳангоми нақл ифоданокии онро истифода бурдан зарур аст, ки ба ҳамаи ин кӯдакон тақлид намуда, онро ёд мегиранд. Аммо бисёр омӯзгорон танҳо бо нақл намудани афсонаҳо қаноат намуда, ба таъсирнокии сухани худ эътибор намедиханд, натиҷаи таъсири онро намесанҷанд. Баъзан афсонаро бе таъсири бадеӣ, беобу ранг нақл мекунанд, ба бойшавии захираи луғавӣ ва инкишофи нутқи кӯдакон, ба тарбияи ахлоқию маънавии онҳо эътибор намедиханд, онро ҳамчун вазифаи муҳими худ намедонанд, ба ин ҷиҳати қор худро масъулиятнок ҳис намекунанд. Афсонаҳои халқӣ тоҷик мазмуни бойи тарбиявӣ доранд. Дар онҳо ҳикмати педагогии халқ дар мавзӯҳои гуногуни ахлоқ, меҳнатдӯстӣ, дӯстию рафоқат, ҳақгӯӣ, софдилӣ, хоксорӣ, устуворӣ, боадолатӣ, некхоҳӣ, ки аломати дараҷаи баланди маданияти шахсро нишон

медиҳанд ифода ёфтааст. Бинобар ин аз онҳо бисёртар истифода бурдан зарур аст. Омўхтани афсонаҳои халқии гуногун, ба монанди «Се хирс», «Тоқисурхак», «Маша ва хирс», «Бузаки чингилапо», «Одам ва шоҳи ҳайвонот», «Харгўши далер», «Шағол ва уштур», «Рўбоҳи маккор ва гурги нодон», «Мург, мурғобӣ ва муш», «Бибигамбўсак», «Нахўтак» ва ғайра, ки ба эҳсоси кўдакон хеле наздиканд ва онҳоро бо шавқ, гўш мекунанд, дар тарбияи ҳарҷонибаи онҳо нақши калон мебозанд. Олим В.А. Сухомлинский афсонаҳоро дар раванди таълим дар мактаб истифода мекард. Ӯ тавассути афсонаҳо таълим меод ва кўдаконро тарбия мекард. Олим Сухомлинский В.А. қайд менамояд, ки «таълими мактабиро натанҳо бе шунидани афсона, балки ҳатто бидуни афсонасозӣ низ тасаввур карда наметавонад». «Афсона, бозӣ, тахайюлот чашмаи ҳаётбахши тафаккури кўдакона, ҳиссиёт ва ахлоқи наҷиб аст. Таҷрибаи бисёрсола боварӣ ба он медиҳад, ки ҳиссиёти ахлоқӣ, зебопарастӣ ва зеҳние, ки дар зери таъсири образҳои афсонавӣ дар шуури кўдакон ба вучуд меояд, ҷараёни фикрҳоеро фаъол мегардонад. Бидуни афсонаҳо кўдаки хушёр, заки, дорои шуур ва ҳиссиёт, тасаввур кардани тафаккури кўдакона ва нутқи кўдакон ҳамчун зинаи муайяни тафаккур ва нутқи инсонӣ ғайриимкон аст». Ҳамин тариқ, нақлу афсонаҳои кўдак ба кўшишҳои педагогӣ кўмаки самарабахш мерасонанд; ҳамзамон, онҳо имкон медиҳанд, ки амиқтар ба ҳаёти ботинии кўдак ворид шаванд, бо дарназардошти он, ки рафтори бошууруна фаҳмо мегардад ва аз ин рӯ ба таъсир дастрас аст.

Адабиётҳои истифодашуда:

1. Набиев, Ф. М. Тарбияи экологии насли наврас. Нури маърифат, 2019.
2. Мирзоев, Д. Экологияи амалӣ ва идоракунии захираҳои табиӣ. Бухоро: Дониш, 2022.
3. Каримова, М. Муҳити зист ва рушди устувор. Самарқанд: Паёми донишгоҳ, 2021.
4. Хоҷамуродов, С. Масъулияти шахсӣ ва ҷомеа дар ҳифзи табиат. Маҷаллаи «Илм ва ҷомеа», №2, 2023.
5. Ҷамолов, А. Захираҳои табиӣ ва истифодаи оқилонаи онҳо. Фарғона: Ирфон, 2018.
6. Саидов, Н. Таълими экологии мактаббачагон. Самарқанд: Маориф, 2017.
7. Раҳимов, Ш. Идоракунии захираҳои об ва ҳаво дар Бухоро: Дониш, 2019.
8. Маҷаллаи «Табиат ва ҷомеа». Шумораҳои гуногун, 2020–2023.
9. Amirqulov, A. (2023). HUQUQIY MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHDA O 'RTA ASRLAR SHARQ MUTAFAKKIRLARI MA'NAVIY MEROSINING ROLI. Евразийский журнал академических исследований, 3(1 Part 3), 76-79.